

crkva u svijetu

godina XIV • broj 3 • split • 1979

PROBLEM I ZNAČENJE LJUDSKIH ODNOSA

Urednik

Nema sumnje, dijaloško traženje boljih odnosa, suradnja i suodgovornost, dotično dogovori i sporazumijevanja — sve više uzimaju maha u suvremenom svijetu. Pa ipak, usprkos toj činjenici još uvijek se vrlo malo polaže pažnje konkretnim problemima i konkretnom čovjeku, koji u svakodnevnom, stvarnim odnosima i suodnosima najintenzivnije doživljava pravu stvarnost života. Osvrnut ćemo se stoga — iako ovaj put samo uvodno — na problematiku ljudskih odnosa, na to poput mora nepregledno obzorje koje recipročno širi svoje struje i valove.

Odnosi među ljudima uvijek su predstavljali — i danas predstavljaju — važno i delikatno područje, osjetljivo pitanje. U svim zajednicama, i na svim razinama. Ni Crkva i crkvena zajednica u tome nisu iznimka. Odnosi su i u Crkvi vrlo važno pitanje. Ako ih društveno i psihološki ocjenjujemo i procjenjujemo, odnosi su bitna kategorija ljudskog zajedništva i suživota. Mada pretpostavljaju određeni objektivni red, stvarnost koja ih uvjetuje i normira, odnosi sve više danas poprimaju vlastitu ulogu i vrijednost, neku vrstu autonomije. Jer, koliko god to pokušavali i željeli, ne možemo ih do kraja predvidjeti i kodificirati. Kao i tolike druge ljudske akcije i reakcije i odnosi na sebi nose svoj biljeg temperamenta i ljudske slobode.

Prva stvar koja nam se nameće, kad govorimo o problematici odnosa, jest njihova, možemo slobodno kazati, s jedne strane spontanost, a s druge istodobna uvjetovanost, tj. složenost i recipročna slojevitost, zapravo kompleksnost pitanja ljudskih odnosa. Naime, koliko su odraz objektivnog reda životne i društvene stvarnosti, dotično ljudske među-

ovisnosti — da ovdje ne spominjemo socio-juridičke kodekse — toliko su jednako izraz subjektivnih stajališta, stvarnih konstitutivnih i socio-psiholoških faktora u čovjeku i oko čovjeka, u jednu riječ: naravnih sprega, odgojnih polazišta i društveno-egzistencijalnih shvaćanja.

Nemoguće ih je, stoga, promatrati samo s nekog normativnog, pravnog ili, ako hoćete, društveno-funkcionalnog motrišta — kad im je primarna personalna razina — kao što bi ih bilo jednako pogrešno ocjenjivati i shvaćati samo s nekog subjektivnog, solipsističkog, odnosno usko-osobnog gledišta — kad su u biti među-osobnoga a time i društvenog karaktera.

Ne ulazeći ovdje u problematiku destruktivnih nagona u čovjeku i u suvremena pitanja anti-autoritativnosti i anti-institucionalnosti, odnosno u složenu genezu i poruke pojedinih idejno-ideoloških polazišta koja funkcionalistički vrednuju ljude i njihove odnose, pa ni u socio-psihološku analizu odnosa, htjeli bismo samo upozoriti na činjenicu da se ljudski odnosi pravilno uspostavljaju na razini osoba i da je u tom smislu nužno respektirati čovjeka kao čovjeka, bez obzira koju on službu vršio i što u društvu značio. Naravno, kad je riječ o odnosima unutar Crkve i crkvenih zajednica, ne može se mimoći uređenje Crkve i njezino sakramentalno zajedništvo i poslanje, kao što se ne bi smjela zapostavljati ni temeljna socio-psihološka načela suvremene psihologije odnosa.

Ne želimo dakle ovdje opširno raspravljati o ovoj doista važnoj problematici, koliko bismo željeli potaknuti na razmišljanje i uočavanje nekih temeljnih polazišta u neumornom traženju boljih, dijaloških shvaćanja i prihvaćanja čovjeka, gdje bio i ma tko on bio.

Ako podsjetimo da su tradicionalna polazišta i razni juridički orijentirani poreci u društvu — ne isključujući ni samu Crkvu — redovito pokušavali jednostrano promatrati i rješavati pitanje ljudskih odnosa kroz piramidu društveno-pravnog ili čak administrativnog vrednovanja čovjeka, odnosno službi, položaja, vlasti i staleža, ne mislimo time kazati da se je danas stvar promijenila ili da mi imamo gotova rješenja. Želimo samo upozoriti da su pojedini društveni oblici normiranja i kodificiranja društvenih, praktičnih odnosa bili i ostali samo stvar svojega vremena. Ne treba ih shvaćati kao sigurno pravilo ili apsolutnu normu, još manje kao volju Božju ili najsretnije rješenje.

Da bi se zaštitilo, društvo je uvijek tražilo i propisivalo određene mjere i norme, pravila ponašanja i ljudskih odnosa, koja su na temelju stanovite nadređenosti i podređenosti, vlasti i moći, dotično bogatstva i siromaštva, staleških i gospodarskih prilika, dakle primarno na osnovi nekih socioloških i političkih kriterija, u funkciji sistema i svog poimanja društva, autoritativno, juridički i prisilno diktirala kodeks vladanja i sustav ponašanja, i na taj način postavljala i normirala područja odnosa i međudnosa u društvu. Iako je Crkva uvijek isticala kršćansku svijest i evanđeoski ideal u ophođenju čovjeka s čovjekom, u njihovim međudnosima, i Crkva je, kao društvena zajednica, često slijedila postojeće društvene, recimo ovdje, crkveno-društvene kodekse i norme.

U svijesti esencijalistički formiranog čovjeka, kad su se kriteriji vrednovanja gradili u prvom redu na kategoriji supstancije i supstancijalnosti,

na esencijalističkom lučenju bitnoga od nebitnoga, na ontološkom valoriziranju čovjeka i svijeta, odnosno stvari u sebi, odnosi nisu mogli imati svoju pravu ulogu i vrijednost, nisu mogli doći do svog potpunog izražaja u društvu, kao nešto primarno vrijedno, vrijedno u sebi; slijedili su, kako bi se to sažeto reklo, određenu narav stvari: funkcija, služba, položaj, staleške razlike i društvena superiornost diktirali su, uspostavljali i provodili međuljudske odnose u funkciji primarnog određenja, cilja i svrhe, kako su to društvo, položaj i služba kome namijenili. Mada je odnos bez sumnje i tada bio važna društvena i životna kategorija, u tom svijetu je stanoviti poredak istodobno bio i norma ponašanja.

Danas se, naprotiv, sve više osjeća val egzistencijalnog mentaliteta, u kojemu odnosi — tj. ljudski suodnosi — predstavljaju bitnu stavku i životnu dimenziju čovjekova svijeta. Današnja psihologija, posebice psihologija ljudskih odnosa, s tim izravno računa. Možemo slobodno kazati da se danas ne samo socio-psihološki drugačije pristupa pitanju odnosa, nego da se društveno-pedagoški stvara nova klima, koja način odnosa i ophođenja s ljudima pretpostavlja i samoj stvari, njezinu objektivnom sadržaju. Nije to slučajno. Odnos sve više postaje temeljna demarkaciona linija koja ljude spaja i razdvaja. Nisu to više toliko različite službe, socijalna stanja, staleži i funkcije, pa ni sama različita stajališta i mišljenja — koliko je to konkretni postupak, stvarni odnos čovjeka prema čovjeku.

Odnos danas postaje dio čovjekove svijesti o samom sebi; postupak s nekom osobom postaje mjerilom cjene i vrednovanja dotične osobe — u njezinim očima i u očima njezine okoline.

Mislim da bismo sve to trebali imati na pameti kad govorimo o našim odnosima. Sve veća svijest pojedinca da je on subjekt — a ne samo neki objekt ili statist u društvu: u obitelji, u zajednici, u Crkvi — čini, zapravo već je učinila, da suvremeni čovjek, ma tko on bio i koju službu vršio, shvaća odnos bitnom komponentom svoje osobnosti, svog naravnog prava i vlastitog dostojanstva u društvu, u svojoj zajednici. On stoga načelno odbacuje onaj stari model ovisnosti, koji se temeljio na stanovitim razlikama, položajima i službama, dotično na moći, vlasti, autoritetu, znanju, staležu ili bogatstvu, a prihvaća ili barem teži da učvrsti i ostvari novi kriterij ophođenja i odnosa, koji primarno respektira čovjeka kao čovjeka, bez obzira na njegovu »stepenicu« u društvenoj hijerarhiji vrednovanja.

Ne bismo željeli da se ovdje ova stvar krivo shvati. Znamo, naime, kako se i koliko se danas manevrira s čovjekom, s masama, i kojim se sve sredstvima i parolama ljudi služe da bi ostvarili svoje ciljeve, itd. Međutim, to nas ne bi smjelo spriječiti da se uvijek zalažemo za bolje i ispravnije shvaćanje i prihvaćanje čovjeka, za uspostavljanje i podržavanje boljih i humanijih odnosa među ljudima.

Stoga, koliko god se mi morali vraćati temeljnim ontološkim i društveno-etičkim pojmovima i načelima, ne možemo nipošto mimoći značaj i važnost antropološkog pristupa stvarnosti. Dakako, i na području odnosa. Zapravo, odnosi i međuodnosi u društvu, počevši od obitelji do najširih

društava i zajednica, zauzimalju u tome istaknuto mjesto. I u crkvenim zajednicama, naravno. Na svim razinama.

Ja bih najprije pledirao za eklezijalno i sociološki novo, a psihološki bolje i opravdanije vrednovanje odnosa. Sabor je to dovoljno uvažio. Trebalo bi ga slijediti i sam proces u njegovu smjeru usmjeravati i podržavati. Naime, na odnose se ne bi smjelo gledati kao na nešto drugorazredno i sporedno, da ne kažem manje važno ili nevažno, kao na neku »akcidentalnost« koja se sama po sebi razumije, koja — po staroj formuli — slijedi samu narav stvari: strukturu i poredak društveno-juridičkog strukturiranja pojava i ljudi. Psihologija nas sve više uvjerava i život upozorava da su odnosi bitna dimenzija života i suživota, radnje i suradnje — suodgovornosti. Oni očito mnogo dublje, nego što se to koji put misli, spuštaju svoje korijene u čovjeka i život, u svijesti i duše. Njihova je geneza socio-psihološki vrlo složena, njihova uloga često u životu presudna. U svakom slučaju, trebalo bi im posvetiti mnogo više brige, stavljati ih redovito u prvi plan.

Crkvena nauka i suvremena psihologija ljudskih odnosa u ovome se potpuno slažu: Temeljno polazište i glavni kriterij ljudskih odnosa nije i ne bi smjela biti neka ovisnost, tj. načelo bilo kakve nadležnosti i podležnosti, nego stvarna ljudska i kršćanska jednakost, dostojanstvo osobe i uzajamno poštovanje čovjeka prema čovjeku (usp. npr. GS 12-17; 27; DH 1; PO 6-9; LG 32).

U odnosima je, dakle, psihološki i eklezijalno rečeno, vrlo važna svijest o dostojanstvu čovjeka kao čovjeka, o njegovu kršćanskom poslanju u različitosti službe (AA 2); o istini da čovjek nije i da se ne smije promatrati kao objekt, nego kao svjesna i osjećajna osoba. Svjesni smo činjenice da se i u društvu i u Crkvi ukorijenio neki birokratski, često juridičko-administrativni mentalitet koji unatoč svim promjenama psihe i odgoja još uvijek gleda na odnose među ljudima kroz sociološko, da ne kažemo klasno ili funkcionalističko vrednovanje čovjeka. Iako je to, psihološki i realistički rečeno, gotovo nemoguće potpuno otkloniti, trebalo bi to, svakako, izbjeavati.

Možemo i ovdje spomenuti, u svim su zajednicama — pa i u crkvenim — razumljive pozitivne norme i propisi, koji daju stanoviti autoritet određenoj službi, funkciji, ulozi i odgovornosti u zajednici. Međutim, — a to je bitno shvatiti i prihvatiti! — kad je riječ o ljudskim odnosima, odnos službe, dotično poredak vlasti i odgovornosti u društveno-normiranoj ljestvici vrednovanja ne smije se i ne može poistovjetiti s odnosom osoba. Ako su nadređene službe i položaji, to nipošto ne znači da su po istoj mjeri nadređene i podređene osobe kao osobe, ljudi kao ljudi. Raspolaganje sa službom, dotično radnim mjestom, ne povlači za sobom jednako takvo raspolaganje s čovjekom, radnikom, s osobom. Ljudski kontakti i odnosi, psihološki je i sociološki sve jasnije, imaju svoju autonomiju, svoju unutrašnju zakonitost, u kojoj se ne smije zaboraviti na temeljne oznacnice ličnosti.

Suvremeni je čovjek — toga smo svi dovoljno svjesni — sociološki i psihološki motiviran prema sve većem zajedništvu, suradnji i jedinstvu.

I u Crkvi se to dovoljno zapaža. Suodgovornost i sporazumijevanje sve više uzimaju maha. Čovjek osjeća sve veću potrebu da zajednički radi i sudjeluje, da se drugi prema njemu ljudski odnosi, da i on suodlučuje. Treba to znati cijeliti i time se okoristiti. Svakodnevni odnosi o tome mnogo ovise, a o svakodnevnim odnosima daljnja suradnja i uspjeh. Na odnose bi dakle trebalo računati, koliko i na konačni uspjeh i cilj. —

Jedan je suvremeni mislilac često isticao da je lažan i neprihvatljiv humanizam koji se zanima samo za »velika pitanja«, a zanemaruje »male« svakodnevne propuste i probleme. Čovjek je temeljno pitanje. Sva druga bi pitanja trebala zajedno s njim i radi njega postavljati i rješavati. Inače su »velika pitanja« obična kamuflaža, promašaj, ili nečija »politika«, kad se zanemaruju svakodnevn, »mala«.

Ako je istina da se današnji svijet i pokreti — uključujući tu i staro kršćanstvo — uporno trude da pomognu čovjeku, da ga ne samo osvajaju i prisvajaju, nego da ga stvarno oslobađaju i potpomažu, onda bi to trebalo prije svega pokazati na djelu, u konkretnim odnosima i svakodnevnim postupcima čovjeka s čovjekom. Umjesto tolikih opomena i upozorenja, sjetimo se ovdje životne poruke Henrija Lefebvrea, svojedobno marksistički orijentiranog filozofa: »Mi tražimo ljudsko« — piše on — »suviše daleko, ili suviše 'duboko', u oblacima ili misterijima, dok nas ono čeka i opsjeda sa svih strana... Ostaje nam da otvorimo oči, sasvim jednostavno, i... da otkrijemo golemi ljudski sadržaj u najskromnijim činjenicama svakidašnjeg života« (usp. *Kritika svakidašnjeg života*, I, Naprijed, Zgb, str. 257).

Držimo da su odnosi, ljudski odnosi, vrlo važno područje gdje bismo morali tražiti i naći, zapravo ostvariti ono ljudsko, o čemu svi toliko govorimo.

PROBLEME ET IMPORTANCE DES RELATIONS HUMAINES

Résumé

En effet, de relations humaines présentent une question susceptible et délicate: dans toutes les communautés, á tous les niveaux. L'Église n'y fait pas d'exception.

Dans cet éditorial on traite en principe la question des relations personnelles dans la vie de tous les jours. En respectant certaines normes juridiques et sociales, l'auteur signale que de vraies relations humaines ne peuvent être établies qu'au niveau des personnes.

D'autre part, on y met en relief l'importance des relations mutuelles dans la conscience d'homme d'aujourd'hui. La manière d'agir envers quelqu'un, le traitement avec quelqu'un dans une communauté devient la mesure et le prix de sa valeur et de sa personnalité en société contemporaine.